

Патинська М. М.

здобувач кафедри макроекономіки і державного управління
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

Patynska M. M.

Researcher of Department of Macroeconomics and Public Administration
Kyiv National Economic University
named Vadim Hetman

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ СОЦІАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ

CONCEPTUAL ASPECTS OF MANAGEMENT OF SOCIAL ORIENTAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS: ANALYSIS OF TODAY'S STATE

Анотація. У статті на основі моніторингового дослідження економічної структури видатків держави на соціальний захист дітей проаналізовано сучасний стан управління фінансовими ресурсами в закладах соціального спрямування. Охарактеризовано мережу інтернатних установ системи освіти, фінансові механізми їх соціального обслуговування. Виокремлено основні проблемні питання формування й розподілу коштів місцевих бюджетів для фінансування інституційних закладів. Окреслено актуальні проблеми утримання інтернатних установ, запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: бюджетний моніторинг, державний бюджет, загальний фонд, місцевий бюджет, позабюджетні ресурси, спеціальний фонд, структура видатків, фінансове забезпечення.

Вступ та постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів соціальної політики в Україні є правовий та соціальний захист дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Система соціального захисту та соціального забезпечення вразливих груп дітей охоплює інституційні заклади, що перебувають у підпорядкуванні таких трьох міністерств, як Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я та Міністерство соціальної політики.

Необхідно зауважити, що в Україні статистичні дані щодо мережі інтернатних установ, чисельності в них дітей, обсягів фінансування є суперечливими. Зокрема, в одних випадках зазначено загальну кількість дітей, які залишилися без батьківської опіки й утримуються в будинках-інтернатах, а в інших – у загальну чисельність об'єднано школи-інтернати для дітей-сиріт і спеціальні школи; відсутня оперативна інформація щодо змін у кількісному складі вихованців інтернатів у зв'язку зі збільшенням чисельності влаштованих у прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу; не здійснено об'єктивного аналізу фінансування дитячих будинків загалом; офіційна статистика в окремих випадках відрізняється від показників, якими оперують громадські організації та фонди; не дотримано принципу відкритості використання публічних коштів.

З метою виявлення достовірних даних та об'єктивного аналізу управління фінансовими ресурсами установ соціального спрямування нами проведено моніторингове дослідження функціонування інтернатних закладів у різних регіонах, а саме у Житомирській, Запорізькій, Чернівецькій областях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методичні підходи до аналізу управління фінансовими ресурсами в установах соціального спрямування досліджувалися відомими зарубіжними та вітчизняними вченими. Такі російські економісти, як Н.В. Войтоловський, А.П. Калініна, І.І. Мазурова, О.С. Стоянова, О.Д. Шеремет, здійснили значний внесок у теорію аналізу фінансового

стану організації. Цінні теоретико-практичні напрацювання щодо розв'язання проблем управління фінансами бюджетних установ мають такі відомі українські вчені, як В.П. Андрущенко, О.Д. Василик, Н.І. Вовна, Л.Я. Гончарук, О.В. Гушта, В.М. Опарін, В.М. Федосов, І.Я. Чугунов. Сучасні дослідження механізмів формування та методології розвитку закладів соціального обслуговування посідають значне місце у працях О.В. Березіна, М.Г. Безпарточного, Л.О. Нікілевої. Вагомими є доробки Н.О. Квітко, К.В. Павлюк, Д.В. Полозенка, які розкрили фінансові механізми управління установами соціального спрямування, обґрунтували актуальні проблеми вдосконалення практичної діяльності держави у сфері соціального забезпечення дітей, реформування системи інституційних закладів. Аналіз фінансування соціальних послуг для вразливих верств населення (дітей-інвалідів) став об'єктом досліджень І.В. Богдан, Г.В. Герасименко, І.В. Іголкіна, О.В. Степанової. Питання організаційної взаємодії в соціальному управлінні, менеджменті соціальної роботи висвітлені у працях М.П. Лукашевича, М.В. Туленкова.

Однак, враховуючи науково-практичну цінність опублікованих праць, можна сказати, що питання аналізу управління фінансовими ресурсами в установах інституційного догляду дітей залишається актуальним і потребує подальшого досконалішого вивчення.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі моніторингового дослідження економічної структури видатків держави для функціонування установ соціального захисту дітей проаналізувати сучасний стан управління фінансовими ресурсами в інституційних закладах, процес формування й розподілу коштів у державному та місцевому бюджетах різних регіонів України, спрямованих на фінансування інтернатних установ.

Результати дослідження. Згідно з даними моніторингового дослідження стану діяльності установ соціального захисту дітей, проведеного службою Уповноваженого Президента з прав дитини за технічної підтримки пред-

ставництва ЮНІСЕФ, в Україні функціонувало наприкінці 2014 р. – початку 2015 р. 957 установ інституційного догляду державної та комунальної форм власності, розрахованих на 153,8 тис. місць, у яких фактично перебувало 117,6 тис. дітей (1,5% дитячого населення країни), причому лише 13 тис. дітей є сиротами [15]. Наприкінці 2015 р. – початку 2016 р. існували 774 інтернатні заклади різних форм, у яких виховувалося близько 104 тис. дітей, 10 тис. із них – це діти-сироти та діти, які залишилися без піклування батьків. Станом на 1 вересня 2016 р. були 744 інтернатні заклади, у яких постійно проживає 105 783 дитини. І тільки 8 741 дитина, або 8%, є сиротами чи позбавленими піклування батьків. У 97 042 дітей, або 92%, є батьки. Переважно сім'ї віддають державі на виховання дітей через бідність або за наявності в дитини особливих потреб, зокрема інвалідності. Відсоток дітей, що виховуються в інтернатах, складає 1,4–1,5% дитячого населення, у різних регіонах він не є однаковим: у Житомирській області він дорівнює 0,93%, у Запорізькій області – 2,4% [11].

Мережа закладів інституційного догляду системи Міністерства освіти і науки України охоплює 62% усіх установ соціального захисту дітей і нараховує 605 одиниць; до них належать загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні санаторні школи-інтернати; загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків; спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, навчально-реабілітаційні центри та інші заклади освіти для дітей з вадами у фізичному та (або) розумовому розвитку; дитячі будинки (табл. 1).

На основі аналізу статистичних показників можна зробити висновок, що протягом останніх п'яти років спостерігається тенденція до зменшення кількості інтернатних установ, зокрема шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків. Позитивні тенденції зумовлені заходами щодо виконання Державної цільової соціальної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, зокрема переходу від системи інтернатів до сімейних форм виховання, розвитку та вдосконалення системи сімейного влаштування дітей. На початок 2014 р. в Україні функціонували 881 ДБСТ, у яких виховувалося 5 890 дітей; у 2015 р. – 939 ДБСТ, до яких улаштовано 6 159 дітей [17]. Однак кількість дітей цієї категорії в загальній чисельності дитячого населення в Україні щорічно зростає: у 2011 р. кожна 83 дитина, у 2012 р. – 86, у 2013 р. – 88, у 2014 р. – 90, у 2015 р. – 91, у 2016 р. – 90 [5]. На

початок 2015 р. нараховувалося 83,7 тис. дітей, що залишилися без піклування батьків, у 2016 р. – 84,0 тис. дітей. Зазнала змін мережа інтернатних установ для дітей з вадами у фізичному чи розумовому розвитку: відповідно до табл. 1, збільшилася кількість навчально-реабілітаційних центрів, що забезпечують право на освіту дітей зі складними порушеннями психофізичного розвитку, натомість зменшилася чисельність учнівського контингенту в спеціальних загальноосвітніх школах-інтернатах. Однак у регіонах України процес реформування установ має свої особливості, наприклад, у Житомирській області загальна кількість вихованців інтернатних закладів не зазнала суттєвих змін: у 2013 р. нараховувалося 2 434 особи, у 2015 р. – 2 316, у 2016 р. – 2 393; зменшився контингент вихованців шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, а також вихованців спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

Результати дослідження підтверджують, що інтернати наповнені на 76%. Зокрема, у загальноосвітніх школах-інтернатах вільних місць 36%, у спеціальних школах-інтернатах – 24%. Упровадження інтегрованого та інклюзивного навчання сприяло збільшенню кількості дітей з особливими потребами, зокрема з інвалідністю, які здобувають освіту в загальноосвітніх навчальних закладах. Згідно з інформацією Міністерства освіти і науки України, поданою до Державної служби статистики, кількість дітей з інвалідністю, які навчаються в загальноосвітніх школах, щороку збільшується: у 2012–2013 н. р. було 45,8 тис. осіб; у 2013–2014 н. р. – 50,8 тис. осіб; у 2014–2015 н. р. – 59,6 тис. осіб [6]. 5 тис. дітей здобували освіту в 533 спеціальних класах; 2 165 учнів – в інклюзивних класах загальноосвітніх шкіл; 13 287 дітей – за індивідуальною формою в загальноосвітніх навчальних закладах [10]. У 2016 р. інклюзивним навчанням охоплено 8 тис. дітей, що становить 5%. Однак спостерігається така закономірність: чим більше дітей перебуває в закладах інституційного догляду, тим менше з них охоплено інклюзивним навчанням. Зокрема, у Чернівецькій області функціонує 8 спеціальних шкіл-інтернатів, 7,8% дітей навчаються в інклюзивних класах; у Запорізькій області – 17 спеціальних шкіл-інтернатів, 2,2% дітей навчаються в інклюзивних класах [11].

Утримання та забезпечення дітей у сфері соціального захисту регулюються законодавчо-правовою базою. Зокрема, відповідно до ст. 52 Конституції України, на державу покладається утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків;

Таблиця 1

Мережа інтернатних закладів системи МОН

Види установ	Кількість установ (одиниць), у них кількість вихованців (осіб) за роками					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні санаторні школи-інтернати						152
Загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків	72	64	47	33	23	21
Спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, школи та інші заклади для дітей з вадами у фізичному чи розумовому розвитку, зокрема:	9 269	7 933	4 722	3 555	2 078	2 400
Навчально-реабілітаційні центри	382	380	382	338	334	263
	46 327	45 357	46 666	38 396	38 962	
		32	45	48		
		5 000	5 600	5 500		
Дитячі будинки	104	91	62	41	40	38
	4 244	3 371	2 060	1 454	1 444	1 426

Джерело: складено автором на основі статистичних даних [2; 3; 4; 5; 6; 11; 15; 16]

Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402 визначає охорону дитинства як стратегічний загальнонаціональний пріоритет держави; Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342 затверджені засади та гарантії державної підтримки дітей цієї категорії; «План заходів на 2013–2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг» (2013 р.) визначає нові підходи до соціального захисту громадян; Законом України «Про Державний бюджет України», Бюджетним кодексом України, Постановами Кабінету Міністрів України («Про затвердження формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами» від 26 червня 2015 р. № 435; «Про поліпшення виховного, навчального, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» від 5 квітня 1994 р. № 226; «Про затвердження норм матеріального та нормативів фінансового забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також вихованців шкіл-інтернатів» від 17 листопада 2003 р. № 763) тощо врегульовано порядок діяльності дитячих будинків та загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, порядок надання відповідних послуг (забезпечення проживанням, харчуванням, одягом, взуттям, медикаментами, навчальними приладами, спортивним інвентарем тощо); закріплено державні гарантії щодо створення належних умов для їх фізичного, інтелектуального, духовного розвитку, підготовки до самостійного життя в загальноосвітніх школах-інтернатах та дитячих будинках.

Відповідно до Бюджетного кодексу (ст. ст. 89, 90, 103, 94) з урахуванням змін, внесених Законом України від 28 грудня 2014 р. № 79, з 2015 р. видатки на загальноосвітні навчальні заклади для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, дитячі будинки здійснюються з бюджетів міст республіканського АР Крим та обласного значення, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, бюджету АР Крим та обласних бюджетів із залученням коштів освітньої субвенції з державного бюджету на оплату поточних видатків. Обсяг освітньої субвенції, відповідно до ст. 94 Бюджетного кодексу, визначається на підставі державних соціальних стандартів і нормативів. Постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 6 затверджено порядок та умови надання освітньої субвенції місцевим бюджетам, головним розпорядником якої є МОН, а на місцевому рівні затверджено структурні підрозділи з питань освіти і науки, визначені рішенням ради про бюджет [5, с. 14]. Отже, соціальна захищеність дітей, що потрапили у складні життєві обставини, гарантується законом, однак на сучасному етапі розвитку економіки фінансове забезпечення установ соціального спрямування залежить від впливу інфляційних процесів, які зумовлюють проблему недостатнього фінансування, відсутність єдиних соціальних стандартів утримання підопічних в інтернатних закладах.

Для забезпечення умов проживання та розвитку, виховання і навчання, професійної орієнтації та підготовки дітей до самостійного життя держава витрачає значні кошти, зокрема з державного бюджету на утримання інтернатів у 2014 р. було виділено 5,7 млрд. грн., у 2015 р. – 5,1 млрд. грн., у 2016 р. – 7 млрд. грн. При цьому безпосередні витрати на утримання дітей (харчування, одяг, лікування, взуття) у 2014 р. становили 14% від загальної суми коштів (789 млн. грн.) [17]; у 2016 р. –

12% (600 млн. грн.), оплата комунальних послуг дорівнювала 11% (550 млн. грн.), заробітна плата персоналу – 70% (3,5 млрд. грн.), інші видатки – 7% [11]. Отже, кількість дітей зменшується, кількість установ суттєво не скорочується; видатки на їх утримання зростають.

Витрати інтернатних закладів державної опіки подано на рис. 1.

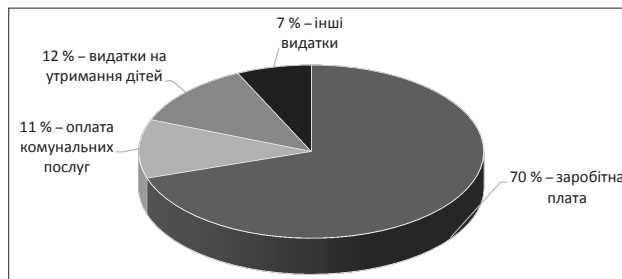

Рис. 1. Структура фінансування інтернатних закладів для дітей

Згідно з даними Державної казначейської служби фактичний обсяг фінансування видатків Зведеного бюджету за функціональною класифікацією «Загальноосвітні спеціалізовані школи-інтернати та спеціальні школи-інтернати» в 2015 р. становив 5 637 млн. грн. із запланованих 6 076 млн. грн., що складає 92,8% асигнувань. У 2013–2014 рр. 75% інтернатних установ від загальної кількості (обласної форми власності) фінансувалися з державного бюджету з урахуванням міжбюджетних трансфертів та освітньої субвенції. У 2015 р., згідно із внесеними змінами до Бюджетного кодексу України, видатки також здійснюються з місцевих бюджетів із залученням освітньої субвенції з державного бюджету, кошти якої мають бути використані лише за затвердженими цільовими напрямками.

Згідно з розрахунками спеціалістів Рахункової палати у складі дотації вирівнювання з держбюджету на забезпечення функціонування шкіл-інтернатів у 2014 р. спрямовано 205,7 млн. грн., що становить 0,34% загального обсягу дотації вирівнювання, передбаченого в законі про державний бюджет на відповідний рік (60,5 млрд. грн.), дитячих будинків – 145,2 млн. грн. (0,24%). Під час обчислення розміру освітньої субвенції обсяг видатків на забезпечення функціонування загальноосвітніх шкіл-інтернатів аудитором визначено на 2015 р. у сумі 321,9 млн. грн. (0,74%), для дитячих будинків – 220,3 млн. грн. (0,5%). У 2014 р. 2015 р. затверджено видатків загального фонду місцевих бюджетів за КТКВКМБ 070302 «Загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків» та КТКВКМБ 070304 «Спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, інші заклади освіти для дітей із вадами у фізичному та розумовому розвитку» менше від асигнувань, що враховані Мінфіном під час визначення обсягів міжбюджетних трансфертів: у 2014 р. вони склали 228,9 млн. грн. (47% від 487,1 млн. грн.), 2015 р. – 308,2 млн. грн. (4,2% від 321,9 млн. грн.). Виконання плану видатків становило по загальноосвітніх школах-інтернатах 215,7 млн. грн. (83,5%) до затверджених розписом призначень, по спеціальних загальноосвітніх школах-інтернатах 215,7 млн. грн., або 83,5% [5, с. 17].

Об'єктивного аналізу фінансування дитячих будинків загалом в Україні неможливо провести, оскільки зазначені заклади фінансуються за одним кодом із дитячими будинками сімейного типу та прийомними сім'ями, видатки на які покриваються за рахунок іншої субвенції. Проаналізуємо формування та проведення видатків, спря-

мованих на утримання та навчання дітей, які потребують соціального захисту, в закладах освіти регіонів України. Згідно з даними департаментів фінансів обласних державних адміністрацій у 2016 р. передбачена освітня субвенція, що спрямовується на поточні видатки для утримання загальноосвітніх шкіл-інтернатів та санаторних загальноосвітніх закладів (КФКВ 070301), загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків (КФКВ 070302), спеціальних загальноосвітніх шкіл та інших закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку (КФКВ 070304), загальноосвітніх спеціалізованих шкіл-інтернатів з поглибленим вивченням окремих предметів (КФКВ 070307). Зокрема, у Житомирській області (на утримання 17 шкіл-інтернатів) спрямовується фінансування у розмірі 151,1 млн. грн.; у Чернівецькій області (на утримання 11 інтернатних закладів) – у сумі 97,2 млн. грн.; у Запорізькій області (на утримання 24 інтернатних закладів) – 385,02 млн. грн.

У Житомирській області в 2015–2016 н. р. освітні послуги дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, дітям з особливими освітніми потребами надають 17 закладів загальною чисельністю 2 393 вихованці, зокрема: 1 загальноосвітня школа-інтернат для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, де виховується 105 дітей; 12 спеціальних навчальних закладів із чисельністю 1 300 дітей (серед них є 8 загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей із вадами у фізичному чи розумовому розвитку (1 143 особи) та 2 навчально-реабілітаційні центри (157 підопічних); 3 загальноосвітні школи-інтернати та загальноосвітні санаторні школи-

інтернати, в яких навчаються 525 учнів; 1 загальноосвітня спеціалізована школа-інтернат із поглибленим вивченням окремих предметів, що охоплює 463 учнів.

У табл. 2 представлено розподіл видатків обласного бюджету на функціонування соціальних закладів освіти області.

Аналізуючи дані табл. 3, можна зробити висновок, що надходження фінансових ресурсів здійснено відповідно до розподілу видатків обласного бюджету. Порівняно з попереднім роком у 2015 р. видатки споживання збільшено на 17 069 тис. грн., або на 11,9%; зокрема, кошти спеціального фонду збільшено на 16,46%. Значно зросли витрати на оплату комунальних послуг та електроенергії, а саме на 54,94%. За загальним фондом у 2015 р. не передбачено видатків розвитку, за спеціальним фондом їх сума суттєво зменшена.

Як свідчить проведений аналіз, на соціальне забезпечення дітей в інтернатних закладах області фактичний рівень надходжень був меншим від затверджених показників. У 2014 р. із загального фонду було спрямовано 93,3% коштів, зі спеціального фонду – 6,7%; у 2015 р. було спрямовано 95,67% із загального фонду і 4,33% – зі спеціального фонду. У розподілі місцевих бюджетів видатки на школи-інтернати затверджено в менших обсягах, ніж враховано Мінфіном.

Аналіз надходжень асигнувань спеціального фонду свідчить про те, що в 2015 р. збільшено кошти, отримані як плата за послуги, та кошти, отримані за іншими джерелами власних надходжень (найбільшу питому вагу цих джерел доходів мають спеціалізовані школи-інтернати і спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, школи та

Таблиця 2

Розподіл видатків обласного бюджету на функціонування соціальних закладів освіти Житомирської обласної ради на січень 2015 р., грн.

Кількість закладів	Чисельність дітей	Загальний фонд				Спеціальний фонд	Усього
		Усього	Видатки споживання	Оплата праці	Комунальні послуги та електроенергії		
Загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків							
1	105	15 241 520	15 241 520	4 855 928	2 578 356	3 752	15 245 272
Спеціальні загальноосвітні школи та інші заклади освіти для дітей з вадами у фізичному та розумовому розвитку							
12	1 300	114 135 361	114 135 361	53 465 761	13 788 796	1 866 323	116 001 684
Загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні санаторні школи-інтернати							
3	525	24 220 822	24 220 822	9 217 627	3 280 704	5 726 800	29 947 622
Усього							
16	1 930	153 597 703	153 597 703	67 539 316	19 647 856	7 596 875	161 194 578

Джерело: фінансова звітність Житомирської обласної ради (не враховано видатків на утримання Житомирського обласного ліцею-інтернату для обдарованих дітей)

Таблиця 3

Зведені дані бюджетних асигнувань на функціонування соціальних закладів освіти Житомирської обласної ради в 2014–2015 рр., грн.

Назва видатків за економічною класифікацією	Роки	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд
Видатки споживання, з них:	2014	143 434 640	143 106 340	328 300
	2015	160 503 620	160 121 290	382 330
оплата праці	2014	71 791 320	71 751 120	40 200
	2015	68 285 930	68 245 730	40 200
оплата комунальних послуг та енергоносіїв	2014	14 374 220	14 355 120	19 100
	2015	22 272 040	22 242 940	29 070
видатки розвитку	2014	5 402 720	–	5 402 720
	2015	66 000	–	66 000

Джерело: фінансова звітність Житомирської обласної ради (у сумі асигнувань загального бюджету враховано витрати на утримання Житомирського обласного ліцею-інтернату для обдарованих дітей)

Аналіз фінансування видатків на утримання інтернатних установ системи освіти в Житомирській області (2014, 2015 рр.), грн.

Рік	Усього затверджено зі змінами	Загальний фонд			Спеціальний фонд		
		Затверджено	Профінансовано	%	Затверджено	Профінансовано	%
2014	151 221 911	141 041 570	139 957 161	99,2	10 180 341	9 568 717	94,0
2015	178 320 962	170 590 985	161 617 525	94,7	7 729 977	7 271 861	94,1

Джерело: фінансова звітність Житомирської обласної ради

Надходження коштів спеціального фонду на утримання шкіл-інтернатів Житомирської області, грн.

Структура видатків за формою	2014 р.	2015 р.	Відхилення, % (+, -)	2016 р.	Відхилення, % (+, -)
4.1. Кошти, отримані як плата за послуги	783 167,5	937 319,4	+19,7	712 205,1	-24,0
4.2. Кошти, отримані за іншими джерелами власних надходжень	3 241 586,3	4 235 484,5	+30,7	2 050 912,8	-51,6
4.3. Інші надходження спеціального фонду	6 155 590,0	2 557 175,0	-58,4	487 700,0	-81,0

Джерело: фінансова звітність управління освіти і науки Житомирської обласної державної адміністрації

інші заклади для дітей з вадами у фізичному чи розумовому розвитку). Нині суттєво зменшено кошти, отримані за іншими надходженнями спеціального фонду; у 2016 р. значно скорочено фінансові ресурси за всіма формами видатків. Відповідно до даних табл. 5 мізерними є асигнування за іншими надходженнями спеціального фонду та за іншими джерелами власних надходжень. Отже, під час формування потреб у фінансуванні закладів у 2016 р. не передбачено витрат на придбання предметів першої необхідності, санітарно-гігієнічних засобів, м'якого інвентарю. Потреби в цих предметах задовольняються за рахунок спонсорської допомоги. Переважно асигнування спрямовані на оплату товарів і послуг (2 183 880 грн., або 67,2 %) та на капітальні видатки (985 168, або 30,3%), однак вони є недостатніми.

Проектом розрахунків обласного бюджету Запорізької обласної ради на 2016 р. для утримання установ і закладів, підпорядкованих Департаменту освіти і науки облдержадміністрації (3 загальноосвітні школи-інтернати, 5 загальноосвітніх санаторних навчальних закладів, 16 спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з вадами у фізичному чи розумовому розвитку), загальною чисельністю 6 688 дітей у загальному фонді бюджету передбачено 656 990,9 тис. грн. (зокрема: освітня субвенція – 385 020,4 тис. грн., видатки за рахунок власних ресурсів обласного бюджету – 271 970,5 тис. грн.), що порівняно з 2015 р. більше на 72 707,1 тис. грн., або 12,4%, порівняно з 2014 р. більше на 199 952,8 тис. грн., або на 44%. Видатки на оплату праці з нарахуваннями на неї становлять 266 867,3 тис. грн.; медикаменти – 2 798,2 тис. грн.; видатки на харчування – 58 054,6 тис. грн.; на оплату комунальних послуг та енергоносіїв – 56 504,6 тис. грн.; видатки на виплату допомоги для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, – 216,8 тис. грн.; інші видатки складають 578,9 тис. грн. (0,6% від загального обсягу видатків). Видатки на утримання інтернатних закладів, що не забезпечені обсягом освітньої субвенції, передбачені за рахунок власних ресурсів обласного бюджету в обсязі 91 182,9 тис. грн. (за даними фінансової звітності Запорізької обласної ради).

Переважає частина витрат у досліджуваних закладах спрямовується на заробітну плату з нарахуваннями та на обслуговування інфраструктури. Зокрема, у видатках обласного бюджету Житомирської області на фінан-

сування установ за КТКВКМБ 070302 «Загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків» заробітна плата з нарахуваннями та плата за комунальні платежі становила 48,78%; тоді як видатки на фінансування закладів КТКВКМБ 070304 «Спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, інші заклади освіти для дітей із вадами у фізичному та розумовому розвитку» складала 55,42% [12].

Одним із критеріїв оцінки фінансового забезпечення, що гарантує гідні умови життя дітей у соціальних установах, є рівень асигнувань із розрахунку на одного вихованця. Згідно з даними дослідження, проведеного службою Уповноваженого Президента України з прав дитини, на одну дитину в день витрачається 27 грн., з яких 23 грн. йдуть на харчування, 3 грн. – на одяг, 1 грн. – на лікування.

Відповідно до затвердженої методики розрахунковий обсяг видатків, що враховується під час планування освітньої субвенції на установи соціального забезпечення дітей, визначається, виходячи із розрахункового нормативу видатків на одного учня в загальноосвітніх школах на відповідний рік, кількості вихованців у закладах конкретної адміністративно-територіальної одиниці станом на 1 січня року, що передує поточному бюджетному періоду, та коефіцієнтів приведення кількості вихованців у закладах даного типу до кількості учнів у загальноосвітніх школах [8]. За показниками, доведеними Мінфіном до місцевих фінансових органів, фінансовий норматив бюджетної забезпеченості одного учня (вихованця) у 2014 р. становив 9 352,25 грн., у 2015 р. – 8 898, 47 грн.,

Витрати на утримання 1 вихованця в закладах соціального забезпечення дітей системи освіти в Україні, 2016 р., грн.

Види закладів	У гривнях
Загальноосвітні школи-інтернати	3 133
Загальноосвітні санаторні школи-інтернати	3 117
Спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, школи та інші заклади для дітей з вадами у фізичному чи розумовому розвитку	4 883
Дитячі будинки	7 483

Джерело: моніторингове дослідження функціонування системи інтернатних закладів та закладів соціального захисту дітей (заклади інституційного догляду) [11]

Видатки на харчування у школах-інтернатах системи освіти

(за регіонами)

Регіон, область	Видатки на харчування, грн. (2016 р.)	Із розрахунку на 1 дитину (за роками)		
		2014	2015	2016
Україна	207 792 000	45,99	57,25	73,95
Житомирська область	44 581 590	42,3	53,0	69,0
Запорізька область	58 054 600		43,28	44,51
Чернівецька область	15 930 400		40,72	58,0

Джерело: фінансова звітність Житомирської обласної ради, Запорізької обласної ради, Чернівецької обласної ради

у 2016 р. – 9 269, 6 грн., на 1 липня 2016 р. – 9 100 грн. Згідно з даними моніторингового дослідження вказані суми є значно меншими.

У різних типах закладів вартість утримання дітей не є однаковою: найвища в навчально-реабілітаційних центрах і загальноосвітніх школах-інтернатах для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків. У досліджуваних регіонах, зокрема в Житомирській області, була визначена в таких сумах відповідно: у 2014 р. – 10 774 грн. та 8 007 грн., у 2015 р. – 13 449 грн. та 9 980 грн., у 2016 р. – 11 047 грн. та 9 283 грн. При цьому в різних закладах цей показник значно коливався, наприклад, у Коростишівській спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті витрати на утримання одного вихованця у 2014 р. склали 6 351 грн., у 2015 р. – 6 701 грн., у 2016 р. – 6 836 грн. Водночас із розрахунку на одного вихованця школи-інтернату касові видатки у 2014 р. в Одеській області становили 58,5 тис. грн., у Дніпропетровській області – до 378 тис. грн.; при цьому видатки з оплати праці та утримання таких закладів загалом становили майже 90%, а отже, на забезпечення дітей продуктами харчування, одягом та взуттям спрямовувалося недостатньо коштів.

Видатки на харчування вихованців шкіл-інтернатів вираховуються відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження норм харчування у навчальних та оздоровчих закладах» від 22 листопада 2004 р. № 1591. Кошти розподіляються за віковими групами згідно з денними нормами на одну дитину. Відповідно до чинних нормативів пільговим категоріям населення, зокрема вихованцям шкіл-інтернатів, у 2016 р. видатки на харчування передбачено з урахуванням індексу споживчих цін (12%).

Відповідно до табл. 7 у регіонах України різні видатки на харчування, а також показники їх збільшення. Зокрема, найвищий (30,18%) спостерігається у Житомирській області, видатки з бюджету покривали норми харчування на 100%. У школах-інтернатах Чернівецької області видатки зросли порівняно з показником 2015 р. на 3 млн. 650,3 тис. грн., або на 29,7%. У Запорізькій області видатки на харчування 6 688 вихованців шкіл-інтернатів здійснено в сумі 58 054,6 тис. грн., що на 6 221,6 тис. грн. (на 12%) більше, ніж у 2015 р.; у 2017 р. для 6 836 вихованців шкіл-інтернатів заплановано видатки на загальну суму 62 756,991 тис. грн., що на 4 702,42 тис. грн. (на 8,1%)

більше, ніж у 2016 р. Щоденні витрати на харчування з бюджету в середньому на одну дитину передбачено в сумі 60,03 грн. (у 2016 р. – 44,51 грн.). Проведений аналіз свідчить про відсутність на місцевому рівні єдиного підходу держадміністрацій, органів місцевого самоврядування і керівництва комунальних інтернатних закладів до фінансового й матеріального забезпечення дітей.

Висновки. За результатами аналізу управління фінансовими ресурсами установ соціального спрямування можна зробити висновок, що загалом стан фінансування інтернатних закладів є задовільним, державні видатки складають значні асигнування, кошти в розрахунку на одну дитину відповідають потребам. Однак у структурі витрат найбільшу частку становлять видатки за кодом заробітної плати та нарахування на неї, на оплату комунальних послуг та електроносіїв. З 2013 р. їх частка суттєво зростає, що зумовлено інфляційними процесами в економіці. Особливо низький рівень капітальних видатків, недостатні кошти на забезпечення гідних умов життя дітей, зокрема на закупівлю м'якого інвентарю, необхідного обладнання, медичних препаратів, санітарно-гігієнічних засобів. Можна відзначити тенденцію до зменшення частки доходів за спеціальним фондом, а також коштів від благодійної допомоги спонсорів та меценатів. На нашу думку, вирішення цих проблем вимагає: 1) проведення моніторингу діяльності інституційних закладів; упорядкування системи статистичної звітності, створення єдиної бази системи соціального забезпечення (установи, контингент дітей у них, конкретні потреби отримувачів соціальних послуг та спеціалістів, що їх надають); 2) удосконалення фінансових механізмів надання освітніх послуг дітям з особливими потребами; 3) спрямування коштів на задоволення потреб дитини, сім'ї, а не на інституційні заклади («гроші мають іти за родиною, а не в дитячі будинки»); 4) вивчення у громадах потреб у забезпеченні соціальними послугами сімей, у яких є діти з особливими потребами; 5) послідовне впровадження системи інклюзивної освіти та визначення джерел її фінансування; 6) розширення сфери державно-приватного партнерства, залучення спонсорів, меценатів до соціально-економічного забезпечення дітей вразливих груп; 7) ширшого залучення міжнародних фондів, проєктів фінансової допомоги; 8) удосконалення системи міжбюджетних відносин у сфері фінансування освітніх послуг.

Список використаних джерел:

1. Механізми формування та методологія розвитку закладів, підприємств соціального обслуговування : [монографія] / [О.В. Березін, М.Г. Безпарточний, Л.О. Нікілева] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/1671/1/Монографія%20Нікілевої%20\(1\).Pdf](http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/1671/1/Монографія%20Нікілевої%20(1).Pdf).
2. Демографія, соціальна статистика, тенденції фінансування. Серія довідкових статей «Передумови майбутніх соціальних потреб і попиту на соціальні послуги». Стаття 3. Аналіз соціального обслуговування в установах інтернатного типу в Україні, прогноз чисельності й складу контингенту таких установ до 2050 р., прогнози фінансових наслідків його динаміки до 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : fisco-id.com/download.php?m=an&l=ua&id=52.
3. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2014.

4. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства : статистичний збірник. – К., 2016.
5. Звіт про результати аналізу формування та проведення видатків, спрямованих на утримання та навчання дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, у комунальних закладах освіти. – К., 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16746530/R_RP_4-4.pdf.
6. Інформаційно-аналітичні матеріали з питань підготовки до 2016–2017 навчального року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mon.gov.ua/content/Новини/2016/08/17/konf20162.doc.
7. Інформація по країнам // База даних TransMonEE, 2013, Регіональний офіс ЮНІСЕФ по країнам ЦВЕ/СНГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.transmonee.org/Downloads/RU/2013/Country_Profiles_2013_v3_RU_FINAL.xls.
8. Квітко Н.О. Розвиток інтегрованих соціальних служб для вразливих сімей та дітей. Аналіз витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення дітей / Н.О. Квітко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.p4ec.org.ua/upload/library/pdf/finance_report_final_march_ukr.pdf.
9. Щодо підготовки бюджетних запитів до проекту державного бюджету на 2016 рік та прогнозу державного бюджету на 2017–2018 роки : Лист Міністерства фінансів України від 13 серпня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/1521/8199/8201/471350>.
10. Матеріали до розгляду Комітетом ООН з питань захисту прав людей з інвалідністю щодо виконання Конвенції ООН про права людей з інвалідністю (проект). Стаття 24 «Освіта» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://education-ua.org/ua/analytics/386-materiali-do-rozglyadu-komitom-oon-z-pitan-zakhistu-prav-lyudej-z-invalidnistyu-shchodo-vikonannya-konventsiji-oon-pro-prava-lyudej-z-invalidnistyu-proekt-stattya-24-osvita>.
11. Моніторингове дослідження функціонування системи інтернатних закладів та закладів соціального захисту дітей (закладів інституційного догляду) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/v-ukrayini-blizko-104-tis-ditej-vihovuyutsya-v-zakladah-inst-36703>.
12. Програма економічного та соціального розвитку Житомирської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zt.gov.ua/index.php/2016-01-27-10-56-55/proekti-risheny-3-sesii/7976-pro-zatverdzhennya-programi-ekonomichnogo-i-socialnogo-rozvytku-zhytomirskoy-oblasti-na-2016-rik.html>.
13. Сафонов Ю.М. Фінансове забезпечення установ соціального спрямування: стан, проблеми, шляхи їх вирішення / Ю.М. Сафонов, М.М. Патинська // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Вип. 3. – С. 74–79.
14. Соціальний захист населення : статистичний збірник / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16746806/Zvit_4-4.pdf.
15. Україна у цифрах 2014 : статистичний збірник. – К., 2015.
16. Фінансування соціальних послуг для вразливих верств населення (дітей-інвалідів) / [К.В. Павлюк, О.В. Степанова, І.В. Богдан, І.В. Іголкін]. – К. : ДННУ «Акад. фін. Управління», 2014. – 69 с.
17. Щодо стану подолання та профілактики соціального сирітства в Україні : аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1556>.

Аннотація. В статті на основі моніторингового дослідження економічної структури витрат держави на соціальну захист дітей проаналізовано сучасний стан управління фінансовими ресурсами в закладах соціального спрямування. Охарактеризовано систему інтернатних закладів соціального обслуговування, фінансові механізми їх соціального обслуговування. Виділено основні проблемні питання формування та розподілу коштів місцевих бюджетів для фінансування інституційних закладів. Очерчено актуальні проблеми соціального обслуговування інтернатних закладів, запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключевые слова: бюджетный мониторинг, государственный бюджет, местный бюджет, внебюджетные организации, специальный фонд, структура расходов, финансовое обеспечение.

Summary. The article deals with the analysis of a modern state of financial resources management of educational establishments responsible for social defense of children on the basis of a monitor research of economic structure of expenditure for children's social defense. It is characterized the system of boarding schools, financial mechanism of its social service. The main questions of shaping and distributing in local budgets for financing of institutional establishments are given. The actual problems of maintenance of boarding schools and the ways of their decision were described.

Key words: budget establishment, state budget, general fund, local budget, extra budgetary funds, special fund, structure of expenditure, financial support.